

Robert Vannoy, Kutoka hadi Uhamisho, Hotuba ya 7B

Yoshua: Yeriko, Ai

III. C. Ushindi wa Kanaani – Yoshua 5:13-12:24

1. Kutekwa kwa Yeriko Tuko chini ya C. chini ya III., ambayo ni “Ushindi wa Canaan: Yoshua 5:13 hadi 12:24.” 1. chini ya hiyo ni “Ushindi wa Jerichokatika Yoshua 6.” Nina hakika nyote mnaifahamu hadithi ya kutekwa kwa Jericho. Hakika ilikuwa njia isiyo ya kawaida na ya kimiujiza ambayo Bwana aliipa mji kwa Israel. Nadhani umuhimu wa jinsi Israeli walivyouteka Yeriko ni kwamba huu ndio mji wa kwanza katika nchi ya Kanaani waliouteka, na jinsi hiyo ilivyofanywa ilikusudiwa na Bwana kuwapa mfano wazi kwamba wangepokea ardhi hiyo kama zawadi kutoka mkononi mwake, na kwamba hatimaye nchi hiyo ilikuwa ya Bwana, si ya Israeli.

Utaona katika sura ya 6, katika mstari wa pili, Bwana anasema, “Tazama, nimewatia Jerichomikononi mwenu, pamoja na mfalme wake na watu wake wa vita.” Kutekwa kwa mji Jerichohakukuwa matokeo ya mkakati wa kijeshi, nguvu kubwa, au kuzingirwa kwa muda mrefu; lakini mji ulitolewa mikononi mwa Waisraeli na Mungu wakati Waisraeli walipotii maagizo ambayo yangeonekana kuwa yasiyo na maana na ya ajabu. Utaona katika mstari wa tatu, wanaambiwa: “Mzunguke mji mara moja pamoja na watu wote wenye silaha. Fanyeni hivi kwa siku sita. Waambieni makuhani saba wachukue tarumbeta za pembe za kondoo waume mbele ya sanduku. Siku ya saba, zungukeni mji mara saba, huku makuhani wakipiga tarumbeta. Mtakaposikia tarumbeta zikipigwa kwa muda mrefu, watu wote wapige kelele kubwa; ndipo ukuta wa mji utaanguka na watu watapanda, kila mtu ataingia ndani.” Kwa hivyo, zungukeni mji mara moja kila siku kwa siku sita, na kisha siku ya saba mzunguke mji mara saba, na pigeni tarumbeta na kupiga kelele, na ukuta wa mji utaanguka. Lakini ndivyo hasa inavyotokea! Angalia mstari wa 20: “Tarumbeta zilipopigwa, watu walipiga kelele, na kwa sauti ya tarumbeta, watu walipopiga kelele kubwa, ukuta ulianguka; hivyo kila mtu akaingia moja kwa moja, wakauteka mji.”

2. Herem – Kujitolea na Kulaaniwa – Kutengwa kwa Bwana [kuharibiwa au kuwekwa katika Hazina ya Bwana] Lakini unachogundua ni kwamba watu wanaambiwa kwamba mji unapaswa kumilikiwa ili tu utolewe kwa utukufu wa Mungu, na nadhani hii ni sawa na nchi iliyobaki. Unaona hilo limeelezwa katika 6:17-19. Kuna suala la tafsiri hapa ambalo linazingatia neno la Kiebrania *herem* . Huenda unaifahamu, lakini angalia mistari wa 17: “Mji na vyote vilivyomo vitakuwa—” NIV inasema “vimetengwa”—hiyo ni *herem*— “kwa Bwana. Rahabu kahaba pekee na wote walio naye nyumbani mwake watasalia, kwa sababu aliwaficha wapelelezi tuliowatuma. Lakini jiepushe na vitu vilivyowekwa wakfu [hiyo ni neno lile lile, *herem*], msije mkajiletea uharibifu wenu wenyewe [“uharibifu wenu” ni neno lile lile, *herem*] kwa kuchukua chochote kati ya hivyo.” Neno lolote kati ya *herem* . Neno hilo linatokea tena. “La sivyo mtaifanya kambi ya Israelkuangamizwa [*herem*] na kuiletea taabu. Fedha na dhahabu yote na vyombo vya shaba na chuma ni vitakatifu kwa Bwana na lazima viingie katika hazina yake.” Kwa hivyo neno hilo *herem* linatokea mara tano katika mistari hiyo mitatu. Wazo la msingi la *herem* ni kutenga kitu kutoka kwa matumizi ya kibinafsi ili kitolewe kwa Bwana. Hilo linaweza kufanywa kwa njia mbili: ama kwa kuangamizwa, au kwa kuwekwa katika hazina ya Bwana. Katika kisa hiki, wakazi na ng'ombe walipaswa kuuawa na kuharibiwa huku dhahabu na fedha zikiwekwa katika hazina ya Bwana. Kisha amri ya ziada inatolewa baadaye, mwishoni mwa sura, ambapo unasoma: “Yoshua alitamka kiapo hiki kizito: ‘Alaaniwe mbele za BWANA mtu atakayeamua kuujenga upya mji huu, Jericho’ kwa gharama ya mzaliwa wake wa kwanza, ataweka misingi yake, kwa gharama ya mtoto wake mdogo atayasimamisha malango yake.’”

Nataka kutoa maoni kuhusu hilo lakini nilikosa umuhimu wa *hapa* , nikirejelea nukuu zako ukurasa wa 52. Turudi kwenye hilo kwa dakika moja, ili tu kufafanua zaidi. Kwenye ukurasa wa 52 wa nukuu zako kuna aya mbili kutoka kwa kitabu cha Francis Schaeffer, *Joshua and the Flow of Biblical History* . Anasema , “Mji umelaaniwa,” akinukuu kutoka Yoshua 6:17. Neno hili la NIV linasema, “Mji na vyote vilivyomo vitakuwa vya wakfu kwa Bwana.” Unaona, hilo ndilo neno la *herem* tena. Unaweza kuuliza, je, “limetolewa kwa Bwana” au “limelaaniwa”? Tafsiri ni tofauti, lakini hiyo ni

sehemu ya ugumu wa kutafsiri neno *herem*. Schaeffer anasema “limelaaniwa” inawakilisha sehemu tu ya maana ya neno hili. Neno la Kiebrania linamaanisha “lilaaniwa” na “limetolewa”—yaani, limetolewa kwa Mungu. Hapa linamaanisha waziwazi mwisho. Mji utatolewa, ambayo ndiyo njia ambayo NIV inalitafsiri: “Mji na vyote vilivyomo vitakuwa vya Bwana. Rahabu kahaba pekee na wote walio pamoja naye nyumbani mwake wataokolewa, kwa sababu aliwaficha wapelelezi tuliowatuma.” Kwa njia hii Yoshua alitoa amri ya ulinzi wake. Amri za Yoshua kwa watu zinaweka wazi kabisa kwamba mji huo ulikuwa wakfu. "Lakini ninyi, jilindeni na vitu vilivyowekwa wakfu, msije mkavichukua katika vitu vilivyowekwa wakfu mkavifanya kambi ya Israelwaliolaaniwa kuwa taabu. Lakini fedha na dhahabu yote ni takatifu kwa Bwana; vitapelekwa kwenye hazina ya Bwana." Na kisha hapa kuna maoni ya Schaeffer: "Mji wa Jerichoulikuwa ishara ya malimbuko; katika vitu vyote malimbuko yalikuwa ya Mungu. Jerichoyalikuwa malimbuko ya nchi; kwa hivyo kila kitu kilichokuwa ndani yake kilikuwa kimewekwa wakfu kwa Mungu."

3. Yeriko Iliyolaaniwa Isijengwe Upya & Ahabu   Kwa hivyo kuna maoni hayo ya ziada kuhusu kitu kilichowekwa wakfu, lakini kisha unarudi kwenye laana hiyo mwishoni mwa sura ambayo Yoshua anaweka kwa yeyote anayejenga upya mji huu ulioharibiwa wa Yeriko. Tunaona kwamba mji haukujengwa tena kwa muda mrefu, lakini katika 1 Wafalme 16:34, wakati wa Ahabu, ulijengwa upya. 1 Wafalme 16:30 inasema, “Ahabu mwana wa Omri alifanya maovu zaidi machoni pa BWANA kuliko wote waliomtangulia. Hakuona tu kuwa ni jambo dogo kutenda dhambi za Yeroboamu mwana wa Nebati, bali pia alimwoa Yezabeli binti wa Ethbaali mfalme wa Wasidoni, akaanza kumtumikia Baali na kumwabudu.” Kisha inaorodhesha baadhi ya matendo yake maovu: “Alimjengea Baali madhabahu katika templekile Baalalichokijenga Samaria. Ahabu pia alitengeneza nguzo ya Ashera na akafanya mengi zaidi ili kumkasirisha BWANA, Mungu wa Israeli, kuliko wafalme wote waliomtangulia Israel.” Kisha karibu na kilele cha matendo yake maovu unasoma katika mstari wa 34: “Katika siku za Ahabu, Hieli wa Betheli alijenga upya Jericho. Aliweka misingi yake kwa gharama ya Abiramu

mwanawe wa kwanza, na kuyaweka malango yake kwa gharama ya mwanawe mdogo Segubu, sawasawa na neno la BWANA lililonenwa na Yoshua mwana wa Nuni.” Hiyo ni marejeleo ya kile Yoshua alisema katika 6:26 : “Mtu yeyote atakayeijenga upya ataweka misingi kwa gharama ya mwanawe wa kwanza, na kuyasimamisha malango yake kwa gharama ya mwanawe mdogo.” Ahabu alitawala kuanzia 874 hadi 852 KK, kwa hivyo uko katika miaka ya 800 wakati hili linatimizwa.

Wakati wa ushindi, unajua, unarudi kwenye tarehe ya mapema/mwisho ya majadiliano ya Kutoka: ama katika miaka ya 1400 au 1200. Ukiwa katika miaka ya 1200, hiyo ni kipindi cha miaka 400. Ukienda kwenye tarehe ya mapema, ambayo nadhani ni, hiyo ina maana kwamba jiji halikujengwa tena kwa miaka 600. Unaweza kujiuliza kwa nini Bwana aliweka laana hiyo kwa mtu yeyote ambaye angejenga upya jiji la Jericho. Hilo halijawahi kuelezwa katika maandishi ya Biblia, kwa hivyo maelezo yoyote tunayoweza kutoa yanakisiwa. Inaonekana kwangu kwamba kile ambacho Bwana alikusudia ni kwamba kuta hizo zilizobomolewa za jiji la Jericho zibaki kama kuta zilizobomolewa milele, ili ziwe ukumbusho wa ukweli kwamba Israel walipokea nchi hiyo kwa neema ya Mungu. Walizunguka mji huo na kuta zikaanguka! Kumbuka, Bwana alikuwa amemwambia Yoshua, "Chukua mawe hayo kumi na mawili kama ukumbusho" wa jinsi alivyoyavusha Jordan River kwa kukausha maji. Inaonekana kwangu kwamba huu ni ukumbusho mwingine: magofu ya kuta za Yerusalemu Jerichoni ukumbusho kwamba Israel walipoingia Yerusalemu land of Canaan, walipokea ardhi hiyo kama zawadi kutoka kwa Mungu. Sio nguvu zao za kijeshi zitakazowapatia Yerusalemu land of Canaan. Kwa hivyo alitaka kuta hizo kama ushuhuda wa kudumu wa ukweli kwamba "hii ni nchi yangu, ninawapa ninyi." Hakutaka kuta zijengwe upya au malango yajengwe upya.

Nadhani Ahabu, kama mtawala aliyemwacha Bwana, hakuwa mfalme wa kweli wa agano. Hakuwa mfalme aliyepata usalama wake kwa kumfuata Bwana, kutembea kwa utii kwa Bwana, na kudai ahadi ya Bwana kwa ajili ya ulinzi wa taifa. Hakuhisi kwamba mji huu wazi (yaani, mji usio na kuta) kwenye mpaka wa kusini-mashariki wa ufalme wa kaskazini ulikuwa nguvu bali ulikuwa dhima. Tunajua kutokana na taarifa zingine za nje

ya Biblia kwamba wakati huo Ahabu alitishiwa na Mesha mfalme wa Moab. Mesha alichukua mji unaoitwa Medaba, ambao ulikuwa ng'ambo ya pili Jordankutoka mji wa Jericho. Inaonekana kwamba Ahabu alihisi dhima katika mpaka huo wa kusini-mashariki wa ufalme wa kaskazini na akaamua, "Ninahitaji kuimarisha mji huo ili kuweka usalama kwa ufalme wa kaskazini." Lakini alifanya hivyo kwa gharama ya mwana wa kwanza wa Hieli wa Betheli, pamoja na mwanawe mdogo.

4. Ushahidi wa Akiolojia huko Yeriko a. Kazi ya Mapema huko Yeriko Kwa hivyo, maoni hayo yanahusu kutekwa kwa mji wa Yeriko. Nataka kutoa maoni machache kuhusu matokeo ya akiolojia yanayohusiana na sura hii. Tulijadili hili kwa kiasi fulani tulipozungumzia tarehe ya Kutoka. JerichoTuliingia katika mjadala huo kwa sababu Garstang alisema kuta za Misri Jerichozilianguka karibu 1400 KK, kwa hivyo ikawa hoja ya tarehe ya mapema ya Kutoka. Kilima cha Misri Jerichoni kilima kilichofafanuliwa vizuri sana; hakuna shaka kuhusu utambulisho wa eneo. Ukienda mashariki kutoka Jerusalemchini ya Jordanbonde, Jerichohadi leo, ni eneo linaloonekana sana. Ni kama maili 10 kaskazini magharibi mwa mahali ambapo Mto Yordani unaingia Dead Sea. Tunaweza kufikiria ramani: ambapo Mto Yordani unapita ndani ya Yordani Dead Sea, kama maili 10 kaskazini magharibi mwa hilo ni kilima hiki. Karibu maili moja magharibi mwa eneo la Yordani Jericho, kuna kilima chenye urefu wa futi 1500 kinachopanda hadi kwenye nyanda za juu za sehemu ya kati ya Yordani land of Canaan. Kilima hicho cha magharibi cha Bonde la Ufa kimekatwa na makorongo yanayotoa ufikiaji katikati ya Yordani land of Canaan. Jerichokina umuhimu wa kimkakati kwa sababu hulinda mlango wa njia hizo zinazoelekea kwenye nyanda za juu za kati. Kulikuwa na chanzo kizuri cha maji hapo, kulikuwa na udongo mzuri, na kilikuwa katika eneo la kimkakati lililotambuliwa mapema sana kuwa na umuhimu mkubwa.

Uchimbaji ulianza kwenye kilima mwanzoni mwa miaka ya 1900 na Wajerumani, chini ya mtu aliyeitwa Ernst Sellin, na alifanya kazi kwenye kilima kwa miaka kadhaa, 1907-1909. Katika miaka ya 1930, Mwingereza, John Garstang, alifanya kazi zaidi kwenye kilima. Kisha katika miaka ya 1950, Kathleen Kenyon, ambaye pia ni

Mwingereza, alifanya uchimbaji zaidi kwenye Jericho. Kile ambacho Wajerumani na Garstang na Kenyon wote waligundua ni kwamba eneo hili lilikuwa na historia ndefu sana. Mnara wa zamani zaidi uliopatikana ulianza kama 9000 KK, kutoka Enzi ya Mawe ya Neolithic. Mimi na mke wangu tulitembelea Jerichomiaka kadhaa iliyopita; tuliendesha gari kutoka Jerusalem. Unapofika nje kidogo ya eneo la kisasa (eneo la kale liko kando ya eneo la kisasa), kuna ishara unapoingia Jerichoinayosema, "Mji wa zamani zaidi duniani." Hiyo inaweza kuwa ni kutia chumvi, lakini si kwa kiasi kikubwa. Ni eneo ambalo lina historia inayoanzia 9000 KK ambayo ni ya kipekee sana.

Uchimbaji huo ulionyesha kwamba katika Enzi ya Shaba ya Mapema (3000 hadi 2000 KK) ulikuwa mji muhimu sana uliozungukwa na kuta. Ili kukupa wazo la mazingira, ambayo yanafanana na wakati wa enzi ya piramidi katika Egypt. Ukifika sehemu ya mwisho ya Enzi ya Shaba, hii ni sawa na Urya Wakaldayo na nasaba ya tatu ya Ur, ambapo Ibrahimu alitoka kusini Mesopotamia. Kwa hivyo ulikuwa mji muhimu wakati huo. Uliharibiwa kati ya 2300 na 2000 KK Hatujui haswa ni nani mwakilishi wa uharibifu huo, lakini naweza kusema hapa kwamba kuta za kipindi hicho kwa wakati zilikuwa zile ambazo Garstang mwanzoni alidhani zilikuwa za wakati wa Yoshua. Mtazamo wake ulirekebishwa baadaye. Katika Enzi ya Shaba ya Kati, 2000 hadi 1500, unapata tena mji uliojengwa vizuri wenye kuta imara. Ulikua hadi ukubwa mkubwa zaidi ambao umewahi kufikia. Sasa uko katika kipindi cha mfumo dume, kuanzia 2000 hadi 1500 KK, kuhusu kile kinachoendelea katika land of Canaan. Mwishoni mwa Shaba ya Kati, iliharibiwa tena kwa nguvu, na tena unajiuliza ni nani aliyesababisha uharibifu huo. Hatujui. Baadhi ya watu walikuwa wakidhani kwamba ilikuwa Hyksos. Hyksos walikuwa watawala mashuhuri Egyptkwa kipindi fulani, na walifukuzwa kutoka Egyptyapata mwaka 1570 KK. Walitawala Egyptkuanzia yapata mwaka 1750 hadi 1570, lakini yapata mwaka 1570 walifukuzwa kutoka Egypt. Walienda wapi? Je, walikuja hadi land of Canaan? Labda. Je, walishambulia Jericho? Inawezekana, lakini hatuna uhakika. Lakini tena, iliharibiwa mwishoni mwa Enzi ya Shaba ya Kati.

Katika Enzi ya Shaba ya Mwishoni, ambayo ni kipindi kinachotuvutia, ikiwa ni wakati wa kitabu cha Yoshua, jiji hilo lilichukuliwa tena. Hata hivyo, kutokana na kile

wanaakiolojia wanachotuambia, kuna machache sana yaliyobaki kwenye kilima cha kipindi hicho. Garstang alikuwa amesema kwamba jiji hilo lilikuwa limeharibiwa yapata mwaka 1400 KK katika Enzi hiyo ya Shaba ya Mwishoni. Kathleen Kenyon alipinga hilo, na akazungumzia "kuharibiwa sana kwa tabaka la juu la kilima kutoka kipindi hiki cha wakati." Inaonekana kwamba sehemu kubwa ya kiwango hiki iliharibiwa wakati wa kipindi hicho cha miaka 400 hadi 600 ambapo jiji hilo halikuwa na watu wengi baada ya kuanguka kwa Yoshua, kati ya Yoshua na Ahabu. Kwa nia na madhumuni yote lilikuwa eneo lisilo na watu wakati huo.

b. Kazi ya K. Kenyon huko Yeriko

Sasa angalia manukuu yako kwenye ukurasa wa 51. James Kelso katika makala yake ya *Interpreter's Dictionary of the Bible* on Jerichoanasema, "Mnamo 1952 Kathleen Kenyon alianza kazi kwenye kilima; baada ya miaka mitano ya kazi yake, picha ya akiolojia ni wazi zaidi, na hitimisho zifuatazo sasa zinaonekana kuwa halali. Sehemu kubwa ya kilima ni karne ^{ya 16} KK au mapema zaidi; kwa kweli kina kikubwa cha kilima ni cha Neolithic zaidi." Kwa maneno mengine, sehemu kubwa ya kilima ni ya nyakati za kihistoria, na jiji kubwa la mwisho lilikuwa miaka 300 mapema kuliko Musa. Kwa bahati mbaya amegundua kuwa kiasi kidogo cha ngazi za juu ambazo ziliepuka uharibifu wa upepo na mvua zilikuwa maeneo ambayo tayari yalifanyiwa kazi na Wajerumani na Garstang. " Jericho ilijengwa kwa matofali ya matope na hii huharibika haraka kutokana na upepo na mvua. Upepo uleule uliotoa rasimu kwa ajili ya vinu vya kuyeyusha vya Sulemani huko Ezion Geber ulikuwa tayari umepita kwenye matofali ya matope ya Jericho. Mwaka mmoja uchimbaji wa Kiingereza ulifurika na mvua kubwa; hata katika eneo la Neolithic, mifereji ya mito ilipatikana ikikata sehemu za kilima. Kwa hivyo inaonekana haiwezekani kwamba kitu kipya kinaweza kujifunza kuhusu Yeriko ya karne ya 13 ^{kutoka} kwenye kilima chenyewe, ingawa makaburi ya karibu yanaweza kuwa na manufaa sana katika siku zijazo." Kisha angalia sentensi hii ya mwisho: "Mojawapo ya misiba mikubwa ya akiolojia ya Palestina ni kwamba Wajerumani walichimba Jerichowakati akiolojia ilikuwa bado sayansi changa." Wajerumani waliingia huko mwanzoni mwa miaka ya 1900 na kusumbua eneo hili la kilima kabla ya mbinu za

uchimbaji hazijatengenezwa, kwa hivyo taarifa hii inapotea.

Nenda chini hadi aya inayofuata, aya kutoka Kenyon kwenye ukurasa wa 51 wa nukuu yako. Anasema, "Ukaaji wa eneo hilo ulianza katika kipindi cha Meso-lithic. Kulikuwa na maendeleo endelevu katika hatua hiyo katika mji wa kipindi cha Neolithic cha kabla ya ufinyanzi cha 8000 KK, kilichokaliwa kwa mafanikio na makundi mawili tofauti ya watu, ambapo baada ya hapo kulikuwa na uvamizi mdogo sana wa watu wa Neolithic wakati huo. Mwishoni mwa milenia ya 4 kulikuwa na uvamizi endelevu hadi mji huo ulipoharibiwa"—angalia tarehe zake hapa—"karibu 1580. Huenda ulikaliwa tena karibu 1400 KK Kuanzia wakati wa kipindi hiki, karibu hakuna kilichobaki."

Sasa, tulizungumzia hili tulipozungumzia Jerichohapo awali. Ukichukua tasnifu ya John Bimson katika kitabu chake *Re-dating the Exodus Conquest* ambapo anahamisha tarehe ya vipindi vya akiolojia—nina uhakika kabisa, mwishoni mwa Enzi ya Kati ya Shaba hadi karne ijayo, hadi miaka ya 1400. Hilo lingeshusha kiwango hicho cha uharibifu cha 1580, tuseme, hadi 1400. Basi uko karibu sana na tarehe ya mapema ya Kutoka kulingana na 1 Wafalme 6:1. Kwa hivyo, mjadala huo, kama nilivyosema hapo awali, ni jambo linaloendelea. Ikiwa Kenyon yuko sahihi kuhusu tarehe hiyo ya 1580 kuwa kiwango cha uharibifu, na kisha unaunganisha tarehe yake ya 1580 na marekebisho ya Bimson ya tarehe za vipindi vya akiolojia, inaendana na nadharia ya tarehe ya mapema.

c. Kazi ya Hivi Karibuni ya Bryant Wood Hata hivyo, kama nilivyosema hapo awali, Bryant Wood ameingia kwenye picha hivi karibuni. Nilikupa kijikaratasi hicho Jerichopamoja na muhtasari wa makala hii ya *BAR* katika bibliografia yako. Akirejea kwenye ripoti za uchimbaji wa Kenyon mwenyewe, anasema kwamba kuna ushahidi mzuri kwamba jiji hilo liliharibiwa katika miaka ya 1400 na kwamba kuchumbiana kwake si sahihi hapo. Kwa hivyo, mjadala unaendelea.

Acha nikusomee nukuu nyingine hapa. Angalia ukurasa wa 53. Inatumika kwa jambo lingine tunalokuja kulizungumzia baada ya dakika moja; lakini angalia katikati ya ukurasa wa 53, "Kuandika upya tarehe ya Kutoka kwa Biblia kuna dosari," katika *BAR*

tangu 1987. Hugh Calperan anapinga hapa kuandikwa upya kwa tarehe ya Bimson ya Enzi ya Shaba ya Kati—kuhamisha tarehe hiyo. Anasema, "Simulizi ya Biblia ya ushindi iliandikwa mwishoni mwa karne ya 7^{KK}"—kwa maneno mengine, katika miaka ya 600; kuchelewa sana—"na inashindwa kuunganisha ushindi huo na matukio yoyote ambayo vyanzo vya nje vinaturuhusu kuyafikia. Kwa hivyo kwa kuchukua tahadhari za msingi dhidi ya kutilia shaka maandishi ya Biblia, kwa kubonyeza kope za mtu chini kwa nguvu kwenye mfupa wa shavu, mtu anaweza kujifanya kwamba kitabu cha Yoshua ni ukweli usio na doa, usio na doa, na kwamba yote yalitokea katika karne ya 15^{KK}. Israelalishinda Canaan katika kampeni moja ya uamuzi. Lakini B. na L."—sasa B. na L. walikuwa Bimson na Livingston; David Livingston ni mtu aliyekubali urejeleaji wa Bimson wa kipindi cha akiolojia—kwa hivyo anasema, "kile B. na L. wamefanya ni kutoa uaminifu usio na shaka kwa usomaji wako wa kipekee wa ushindi wa kibiblia wa Kanaani. Mbinu ya B. na L. ya kuvutia inavutia kwa sababu inajifanya kama utetezi wa Biblia, lakini sivyo. B. na L. wanakataa ushahidi mwingi wa kibiblia ; mwishowe, wanakubali kuchagua na kuchagua. Dhana yao ya kimaandishi isiyo na msingi, isiyoshawishi kihistoria, na isiyoweza kutegemewa ya akiolojia inaficha vidonda vyake nyuma ya vesti ya uchamungu mwema. Uchamungu una faida zake, bila shaka, lakini pia una bei yake; na bei inayotarajiwa ya uchamungu wa B. na L. ni kama miaka 200 ya historia ya Israeli."

Huo ndio mjadala wake. Sasa nakusomea aya hiyo ili kukuonyesha aina fulani ya lugha karibu kali ambayo hutumika dhidi ya watu wanaojaribu kutetea uaminifu wa hadithi za ushindi—ushindi wa Jericho.

5. Kushindwa kwa Dhambi ya Ai na Akani a. Shambulio la Awali Kwa hivyo hayo ni maoni kuhusu Yeriko. Hebu tuendeleo na shambulio la Ai katika Yoshua 7 na 8. Katika Yoshua 7:1-5, unasoma kwamba Yoshua "alituma watu kutoka Jericho Ai, iliyo karibu na Beth-Aveni upande wa mashariki wa Yordani Bethel, akawaambia, 'Pandeni mkaipeleleze nchi.' Basi watu wakapanda wakaipeleleza Ai. Na walipomrudia Yoshua, wakasema, 'Si lazima watu wote wapande juu ya Ai. Tuma watu elfu mbili au tatu; kuna

watu wachache huko.” Mstari wa nne: “Kwa hiyo watu wapatao elfu tatu wakapanda; lakini wakashindwa na watu wa Ai, ambao waliwaua watu wapatao thelathini na sita kati yao. Wakawafukuza Waisraeli kutoka lango la mji hadi kwenye machimbo ya mawe, wakawapiga kwenye mteremko. Ndipo mioyo ya watu ikayeyuka na kuwa kama maji.” Kwa hiyo wakatuma kikosi hicho kidogo huko juu kwa sababu hawakufikiri kungekuwa na upinzani mkubwa, nao wakashindwa!

Yoshua anajiuliza, kwa nini? Unasoma katika mstari wa 6: “Yoshua alirarua nguo zake, akaanguka kifudifudi, na wazee wa Israeli Israelwakafanya vivyo hivyo.” Yoshua alisema katika mstari wa 7: “Ee Bwana Mwenyezi, kwa nini umewavusha watu hawa Jordanili kututia mikononi mwa Waamori, watuanguamize? Laiti tungeridhika kukaa ng'ambo ya pili ya mlima Jordan!” (Baada ya hapo ni kuvuka kwa ajabu.) “Ee Bwana, niseme nini, sasa, ambacho Israelkimeshindwa na adui zake? Wakanaani na watu wengine wa nchi watasikia habari hizi; watatuzunguka na kufuta jina letu duniani. Basi utafanya nini kwa ajili ya jina lako kuu?” Jibu la Bwana ni: “Simama! Unafanya nini kifudifudi? IsraelWametenda dhambi; wamevunja agano langu, nililowaamuru walitunze. Wamechukua baadhi ya vitu vilivyowekwa wakfu [*herem*]; wameiba, wamedanganya, wameviweka pamoja na mali zao wenyewe. Ndiyo maana Waisraeli hawawezi kusimama dhidi ya adui zao; wanageuka migongo yao na kukimbia kwa sababu wamehesabiwa kuwa wa kuangamizwa. ” (Hiyo ni *hapa* , kwa njia—wa kuwajibika kwa kuangamizwa.) “Sitakuwa pamoja nawe tena isipokuwa kuharibu chochote kilichowekwa wakfu miongoni mwenu.”

b. Kuchukua kwa Akani Vitu Vilivyowekwa Wakfu Kwa hiyo wanagundua kwamba mtu huyu Akani alikuwa amechukua kutoka kwa vitu vilivyowekwa wakfu kwa Bwana, ambavyo alikuwa amewaamuru waziwazi wasifanye. Sasa angalia mstari wa 20: Akani anasema, “Nimemtendea BWANA dhambi. Hivi ndivyo nilivyofanya: nilipoona katika nyara vazi zuri la Babyloniashekali mia mbili za fedha na kipande cha dhahabu chenye uzito wa shekeli hamsini, nilivitamani nikavichukua.” Kwa hiyo yeye na familia yake walichukuliwa na kupigwa mawe, na tunasoma katika mstari wa 26: “Juu ya Akani

walirundika rundo kubwa la mawe, ambalo liko hadi leo.” Kuna ukumbusho mwingine. Wakati huu ni ukumbusho wa hukumu ya Mungu dhidi ya dhambi. Kulikuwa na kuvuka mto na kuanguka kwa kuta za Jericho—vikumbusho vya neema ya Mungu; sasa hapa kuna ukumbusho wa kile kinachotokea unapomtii Mungu.

Kwa hivyo baada ya hapo, katika sura ya 8, jeshi jipya lilichukuliwa na kutumwa hadi Ai, na wakati huu walifanikiwa. Unasoma katika mstari wa 19b, "Waliingia mjini, wakauteka na kuuchoma moto. Wanaume wa Ai walitazama nyuma na kuona moshi wa mji ukipanda juu angani." Hatutaingia katika mkakati wowote ili kufanya hivyo, lakini waliuteka mji, na unasoma katika mstari wa 25: "Watu elfu kumi na mbili na wanaume na wanawake walianguka siku hiyo - watu wote wa Ai. Kwa maana Yoshua hakuurudisha mkono wake ulionyosha mkuki wake hadi alipowaangamiza wote waliokaa Ai." Kisha mstari wa 28: "Waliuteketeza Ai na kuufanya kuwa rundo la magofu ya kudumu, naye akamtundika mfalme wa Ai juu ya mti."

c. Akiolojia ya Et Tel & Mjadala Kutambua Eneo Hilo kama Ai

Sasa hii ni kesi ambapo kuna majadiliano mengi tena kuhusu jinsi utafiti wa akiolojia unavyohusiana na maandishi ya Biblia. Katika miaka ya 1930, kulikuwa na kilima ambacho kwa sasa kilijulikana kama "Et-Tel" ambacho kilidhaniwa kuwa mahali pa Ai, na kilichimbwa. Wale waliofanya kazi kwenye kilima hicho wanatuambia kwamba jiji hilo liliharibiwa yapata mwaka 2200 KK na halikukaliwa tena, isipokuwa kwa seli ndogo sana ya Enzi ya Chuma ya I karibu mwaka 1200 hadi 1050 KK Kwa hivyo ikiwa eneo hili halikukaliwa kuanzia mwaka 2200 hadi 1200, hilo linaibua matatizo ya kuoanisha matokeo hayo ya akiolojia na kile tunachoambiwa katika Yoshua 7 na 8. Swali hilo limekuwepo tangu nusu ya pili ya karne ya 20th na linaendelea hadi leo. Kumekuwa na mapendekezo mbalimbali ya kujaribu kuoanisha matokeo ya akiolojia na maelezo ya kibiblia.

Kulikuwa na msomi wa Agano la Kale wa Kifaransa anayeitwa Vincent ambaye

alipendekeza kwamba Et-Tel, au Ai, ilikuwa kituo cha kijeshi cha Bethel, na kwamba ushindi wa Ai haukuwa ushindi wa mji bali ulikuwa ushindi wa kituo cha kijeshi cha Bethel. Kama ingekuwa kituo cha kijeshi cha Bethel, usingetarajia ushahidi mwingi uliobaki wa uvamizi wa eneo hilo. Naam, hilo ni pendekezo la kuvutia, kwa sababu Yoshua hasemi chochote kuhusu kuchukuliwa kwa Bethel. Je, Ai ilikuwa kituo cha kijeshi cha Bethel? Sidhani kama unaweza kuoanisha hilo na maandishi. Ukienda kwenye sura ya 12, ambapo una orodha hiyo ya wafalme waliochukuliwa, unasoma katika mstari wa 9: "mfalme wa Ai, karibu Bethel, mmoja" - mfalme mmoja. Unashuka hadi mstari wa 16: "mfalme wa Bethel, mmoja." Kulikuwa na mfalme wa Ai, na kulikuwa na mfalme wa Bethel. Haionekani kama Ai ilikuwa kituo cha kijeshi cha Bethel.

Utapata pendekezo jingine katika marejeo yako kwenye ukurasa wa 52. Aya hii inatoka kwenye Finegan's *Light of the Ancient Past*. Anazungumzia tatizo hili la kuoanisha data ya akiolojia na simulizi ya Biblia, na anasema maelezo yanayowezekana zaidi ni haya: "Ugumu katika hatua hii upo katika mkanganyiko kati ya Ai na Bethel. Eneo la jiji la mwisho, yaani, Bethel, liko chini ya umbali wa maili moja na nusu kutoka Ai na linajulikana kama Beitin; yaani, katika utambulisho wa kisasa wa eneo hilo, Beitin inadhaniwa kuwa Bethel. Uchimbaji ulifanywa hapo kwa safari za pamoja na American School Oriental Research na Pittsburgh Theological Seminary chini ya WF Albright na James Kelso. Bethel Uchimbaji uligunduliwa kuwa ulikaliwa kwanza baada ya uharibifu wa jiji la Zama za Shaba la Kale Aihadi lilipokuwepo kama mji unaojulikana wakati fulani katika Zama za Shaba za Kati na Mwishoni. Wakati fulani katika karne ya 13^{jiji} hilo lilitokea kwa moto mkubwa ulioacha nyuma umati mkubwa wa matofali yaliyochomwa, majivu na uchafu uliounda. Hakuwezi kuwa na shaka kwamba uharibifu huu unawakilisha ushindi wa jiji hilo na watoto wa Israel. Huo ni ukweli. Katika aya inayofuata anasema, "Inaweza kuzingatiwa kwamba katika kitabu cha Yoshua hakuna maelezo yanayotolewa kuhusu kutekwa kwa Bethel, huku kwa upande mwingine, katika maelezo ya baadaye ya Waamuzi, kutekwa kwa Bethel nyumba ya Yusufu kunasimuliwa, lakini hakuna kinachosemwa kuhusu Ai. Kwa hivyo, inaweza kudhaniwa"—[na huu ni mtazamo wa Albright, na wengine kadhaa]—"kwamba katika tarehe ya baadaye

utamaduni wa gunia la Betheluliunganishwa, kimakosa lakini kiasili, na magofu ya karibu ya Ai.” Kwa maneno mengine, tunashughulikiaje kutolingana kunakoonekana katika matokeo ya akiolojia katika Et-Tel na maelezo ya kibiblia ya kutekwa kwa Ai? Naam, yeyote aliyeandika historia hii alichanganya hadithi ya uharibifu wa Ai Bethelna hadithi ya uharibifu wa Ai. Unachosoma hasa katika sura ya 7-8 kinahusu Bethel, si kuhusu Ai. Bila shaka, hiyo ina maana kwamba maandishi ya kibiblia hayategemeiki.

Ukiangalia ukurasa wa 53 katika nukuu zako, Free na Kitchen chini ya ukurasa hujadili tatizo hili. Nadhani zinaelekea upande unaofaa zaidi. Free anasema, "Suluhisho la hivi karibuni ambalo limetolewa katika utafiti wa J. Simons, kwamba Et-Tel haitambuliki na Bethel/Ai"—kwa maneno mengine, utambuzi huu wa eneo ndio tatizo. Ni utambuzi usio sahihi wa eneo; Et-Tel si Ai, kwa hivyo uchimbaji wowote unaofanywa katika Et-Tel haukuelezi chochote kuhusu Ai. "Yeye [yaani, J. Simons] anatoa pingamizi nne kwa utambulisho huu. Moja, Et-Tel haikuwa karibu sana na Beitin au Bethel; YOSHUA 12:9 inaonyesha kwamba Ai iko kando ya Bethel. Pili, Et-Tel ni eneo kubwa, ilhali YOSHUA 3 inawaelezea watu kama wachache. Tatu, Et-Tel haikuwa magofu katika kipindi cha baada ya utekaji, ilhali YOSHUA anaonyesha Ai ilikuwa. Na nne, hakuna bonde pana kaskazini mwa Et-Tel pamoja na YOSHUA 11 iwapo wangewakosa wanaume wa wanajeshi wa YOSHUA." Kwa hivyo, Free anabishana kuhusu utambulisho wa eneo wenye kasoro. Ikiwa Et-Tel haitatambulika na Ai, basi dalili kwamba Et-Tel haikuwepo mwaka wa 1400 KK haina uhusiano wowote na historia ya kibiblia. Au, ikiwa pendekezo la Vincent kwamba Ai ilikuwa ngome ambayo hakuna kilichobaki ni sahihi, tena simulizi la kibiblia halitoi ugumu wowote. Lakini inatoa ugumu kwa kutajwa kwa mfalme wa Ai na mfalme wa Bethel. Kwa hivyo anasema, "Kwa kuzingatia suluhisho zinazowezezana, haishauriwi kusesitiza kwamba Biblia lazima iwe na makosa."

KA Kitchen inafanana sana chini ya ukurasa: anasema "Uchimbaji huko Et-Tel umeshindwa kutoa ushahidi wowote sahihi wa umiliki huko baada ya Enzi ya Shaba ya Mapema, mbali na makazi madogo ya Waisraeli mnamo 1200-1050. Madai ya eneo hilo wakati mwingine husababisha utata; hali hii inaonyesha kwamba Et-Tel si Ai, bali ni eneo lingine la kale, labda Beit Aven, na kwamba Ai lazima itafutwe mahali pengine

katika eneo karibu na Et-Tel.

Naweza kusema kuna tatizo kubwa sana na aina hii ya utambulisho wa eneo. Kuna vilima kote land of Canaan. Hakuna mabango yanayosema, "Huu ulikuwa huu au ule mji wa kale." Una vilima hivi vyote, unavichimba, na kuna vifusi vingi. Unasoma kuhusu majina ya maeneo katika Biblia—unaunganishaje jina la mahali la kibiblia na kilima fulani? Sio biashara rahisi. Albright, huko nyuma sana miaka ya 1920 na 30, alizunguka Kanaani akiwa juu ya punda na akafanya utambulisho wa eneo: "Naam, huu ndio eneo hili, yaani, Bethellipo," na mara nyingi alikuwa na sababu nzuri za kuyatengeneza; lakini katika visa vingi aliyatambua kimakosa. Kitchen anasema, "Wakati vilima na rekodi za fasihi zinaposhindwa kukubaliana, katika visa vingine wanahistoria wa topografia na wanaakiolojia hawaogopi, bali hutumia tu akili zao za kawaida na kutambua kwamba labda wamekosea katika utambulisho wao na kuendelea kutafuta kwingineko katika eneo hilo. Tatizo la Ai linapaswa kuzingatiwa kwa njia ile ile. Jerichona Ai ni masomo katika ushahidi hasi. Kutokuwepo kwa mabaki yanayotarajiwa ya tarehe ya Mwishoni mwa Enzi ya Shaba haimaanishi kiotomatiki kwamba masimulizi ya kibiblia ni makosa ya hadithi ya kisababishi."

Kauli ya Kitchen ni, "Kukosekana kwa ushahidi si ushahidi wa kutokuwepo." Kwa sababu tu huna ushahidi ambao ungependa kuwa nao haimaanishi kwamba maandishi ya kibiblia au maandishi mengine ni makosa. "Uhalisia wa kimazingira wa madokezo ya topografia na uongozi wa Joshua unaonyesha vinginevyo, kama vile mfano wa kushindwa kwa akiolojia kutoa mabaki yanayolingana na ushahidi mwingine wa kale usiopingika au hati zilizoandikwa. "

d. Tovuti Mbadala ya Utambulisho wa Livingston Sasa, kwa kuwa Kitchen and Free walitoa maoni hayo kuhusu utambulisho wa eneo, mtu anayeitwa David Livingston alianza kuchunguza hili. Utapata baadhi ya maingizo katika bibliografia yako chini ya kichwa hiki. Tazama ukurasa wa 12 katikati ya ukurasa katika bibliografia yako. Livingston aliandika makala katika *Jarida la Theolojia la Westminster* mnamo 1970 yenye kichwa "Mahali pa Betheli ya Kibiblia na Ai Pamezingatiwa Upya," na kisha

makala nyingine mwaka mmoja baadaye, “Mahali pa Jadi pa Betheli Pamehojiwa,” na makala nyingine mnamo 1994, “Kuzingatia Zaidi Mahali pa Betheli huko El-Bireh.” Kile Livingston anachofanya katika makala hizo ni kupendekeza kwamba tunahitaji kitambulisho kipya cha eneo, si kwa Ai tu bali pia kwa Bethel. Mtazamo wa kitamaduni ulikuwa kwamba Bethel ilikuwa Beitin na Ai ilikuwa Et-Tel. Livingstonanaweka hoja, yenye hoja nyingi na ushahidi ambao sitaki kuuzungumzia, kwamba tunapaswa kuhamisha zote mbili kwenye tovuti tofauti. Anapendekeza kwamba Bethellabda hiyo iko kwenye tovuti ya El-Bireh, badala ya Beitin, na kwamba Ai iko hapa Khirbet el-Macatir au Khirbet El-Bireh. Ukiangalia ramani, unaweza kuona kwamba Beitin iko hapa, El-Bireh iko hapa. Kwa hivyo unaona, tovuti hizo zote ziko karibu sana. Swali linabaki: Ni kilima gani ni tovuti gani?

Kuhusu uchimbaji ningependa kutoa maoni machache tu. Kutokana na uchimbaji huo, ambao Livingstonumefanyika hadi sasa huko Khirbet Nisiah kama Ai, amegundua kwamba uvamizi wa eneo hilo ulikoma karibu wakati wa mpito kutoka Shaba ya Kati hadi Enzi ya Shaba ya Mwisho. Kwa maneno mengine, uko hapo katika kipindi hicho cha 1500. Na tena, ukipitia kipindi hicho cha 1500, kama Bimson anavyosema, ingefaa. Bryant Wood, ambaye aliandika makala hiyo kuhusu Jericho, amekuwa akichimba katika miaka ya hivi karibuni katika eneo lingine, El-Machatir. Amekuja na matokeo ya kuvutia sana. Aligundua kuwa El-Machatir ilikuwa eneo lenye ngome lililoanzia wakati wa Yohana, katika miaka ya 1400. Ni eneo pekee lenye ngome katika Enzi hiyo ya Shaba ya Mwisho—Enzi ya Shaba ya Mwisho ni 1500 hadi 1200 KK—ndio eneo pekee lenye ngome la Enzi ya Shaba ya Mwisho kati ya Jerusalemna Shekemu ambalo limegunduliwa hadi sasa. Sasa, Shekemu iko mbali kaskazini. Kwa hivyo hili lilikuwa eneo muhimu, na anaendelea kuchimba hapo. Itakuwa ya kuvutia kuona anachokuja nacho, lakini hakika ni uwezekano, na ikiwa ushahidi utatokea kwamba labda hii ni Ai, inaweza kutatua tatizo.

e. Swali kuhusu Kutambua Betheli kama Beitin [El Bireh) Katika suala lingine la kubadilisha eneo la kitamaduni la Betheli kutoka Beitin hadi El-Bireh—jambo la kuvutia huko Beitin ni kwamba, katika uchimbaji uliofanywa hapo, hawajawahi kupata ushahidi

wa mahali pa juu palipojengwa na Yeroboamu I. Baada ya mgawanyiko wa ufalme alijenga madhabahu huko Bethelna nyingine huko Dan. Hawajawahi kupata ushahidi wa hilo. Hakuna uchimbaji uliofanywa huko Bireh, kwa hivyo kuna eneo ambalo pia linaweza kuvutia kuona, ikiwa litawahi kuchimbwa katika siku zijazo. Tatizo ni la kisiasa. Bireh ni mji wa Palestina kwenye West Bank. Sehemu ya juu zaidi ya mji, ambayo labda ingekuwa mahali pa kutafuta mahali pa juu pa Yeroboamu, ni eneo la nyumba ya meya wa mji, ambaye ni Mpalestina. Kwa hivyo, sidhani kama kutakuwa na uchimbaji wowote huko Bireh katika siku za usoni. Lakini swali hili la Ai na jinsi unavyohusisha matokeo ya akiolojia na masimulizi ya kibiblia kuhusu kuichukua Ai kwa Yoshua ni swali linaloendelea.

Sawa muda umeisha. Itabidi tuchukue hapa wakati mwingine.

Unukuzi na Kate Danahy
Imehaririwa vibaya na Ted Hildebrandt
Hariri ya mwisho na Elizabeth Fisher
Imesimuliwa tena na Ted Hildebrandt